

Scenă de viață

Propoziția nu se începe cu DAR, a declarat tata, iar eu i-am replicat pe loc: ba da. Asta e o scenă mereu reluată, de câte ori spicuieste într-un text așternut de mine, îl pune plictisit deoparte, pentru că își aduce aminte că odinioară, cândva în anii cincizeci, la Arad, la gimnaziu, așa l-a învățat vestitul lingvist și profesor de gramatică Ficzay Dénes, alături de alte reguli imuabile de folosire și cultivare a limbii. Nu începem propoziția cu o conjuncție, aceasta ar fi regula generală, nu știu ce origine îi atribuiam cunoscătorii, cine a instituit-o și de ce. Probabil în încercarea de a lupta împotriva cuvintelor de umplură, însă nimeni nu și-a mai pus după aceea întrebarea: de ce n-ar fi voie să începi propoziția cu orice cuvânt? Am întâlnit și în *Toldi*¹ multe propoziții introductive care încep cu *dar*, la Arany găsești numeroase exemple pentru atât de multe lucruri considerate incorecte de către lingviștii și străjerii limbii materne. S-ar putea spune că greșește și poetul uneori. Nu-i spun lui taică-meu că tocmai a început o propoziție cu *dar*, nu ne aflăm în relații chiar atât de bune încât să-i analizez propozițiile, afirmațiile. Cu câteva clătinări din cap și mormăieli, admite ce-i spun despre *Toldi*, concesiv. Nu spune că Ficzay are dreptate în fața lui Arany János, atâta doar că și-a adus aminte în legătură cu unul dintre textele mele tipărite. Pe mine Ficzay nu m-a învățat, deși am frecventat aceeași școală cu treizeci de ani mai târziu. Când am scris propoziția bifată de tatăl meu, eram deja autorul apreciat al unor opere în proză, scriitor maghiar din Transilvania, un fel de profesor dezertor de limba maghiară,

¹ Trilogia *Toldi* (*Toldi* – 1847, *Serata lui Toldi* – 1854 și *Iubirea lui Toldi* – 1879) este cel mai important poem epic al clasicului poet maghiar Arany János (1817-1882).

deși eu n-am predat în nicio școală unor copii puși să scrie compuneri.

Cu certitudine, tatăl meu n-a citit nuvela aia până la capăt, de fapt niciuna dintre cărțile mele, nici nu știu cum a ajuns la propoziția incriminată prin care m-am trădat că nu știu nici măcar atât, așa aștept degeaba succesul mondial. Nu are rost să dezbați cu el teme lingvistice sau filosofice, pentru că nu-și exprimă niciodată propria părere, ci face apel la vreo somitate, nici nu poate intra în discuție că aș putea fi chiar eu un fel de specialist în speța asta. Însă în tot acest timp știu, probabil asta voia să-mi comunice din nou, că la acea manifestare literară, de la care a dat și televiziunea secvențe ce au depășit binișor două minute, puteam să port cravată, iar asta însemna, cu alte cuvinte, că aș putea, în sfârșit, să-mi rad barba, dacă tot apar la televizor. Atunci nu s-a exprimat în felul acesta, dar o făcuse de multe ori mai înainte; pentru el, obrazul îngrijit și aspectul hainelor mele se află în relație directă cu valoarea intelectuală sau cu succesul.

În copilărie, mama avea ce avea cu unghiile și curățenia mâinilor mele, tot timpul trebuia să mă spăl pe mâini, cu sau fără motiv, înainte și după, aproape că nici nu mai conta de ce, uneori numai așa, pentru că avea ea impresia că e vremea spălatului pe mâini. Îmi reteza cât putea de scurt unghiile, într-atât că de abia mai puteam ține creionul, nu-i bai, îmi spune, cresc la loc, și trebuia să-mi scobească mereu și urechile, cu vată înfășurată pe bețe de chibrit și-apoi pe agrafe de păr, uneori mă irita, alteori mă durea, o dată era cât pe ce să-mi spargă timpanul, pentru că nu puteam să stau liniștit. Mai târziu, tatălui meu i-au provocat supărări părul și barba, de parcă timpul ar fi stat pe loc, și-apoi despre ce ar putea fi vorba între noi până nu sunt dispus să-mi iau o înfățișare omenească? Nu-l pot face să înțeleagă că asta constituia o problemă pe vremea când a fost el tânăr. Lui i-au cântat Beatles și Rolling Stones, lui i s-a scris și *Hair*, atunci, dar el ori n-a știut nici atunci, ori nu-și mai amintește, are alte gusturi, ca să fiu cu totul precis.

Fotbaliștii copilăriei mele aveau părul lung, e ca o fată, spunea tata despre Mario Kempes, sau despre Dominique Rocheteau, ne-au și dat goluri, dar asta a fost demult, în 1978, pe-atunci niciun fotbalist n-avea barbă, poate doar Paul Breitner câțiva ani mai târziu, și-am văzut uneori la teve cântăreți rock cu părul lung și cu barbă, ăia sunt un fel de maimuțe, după părerea lui. Dar întrucât eu am jurat odată că-mi las barbă dacă pică dictatura lui Ceaușescu, n-am cum s-o tai, n-aș face-o nici pentru o femeie, darmite de dragul tatălui meu, în două mii și ceva. Degeaba îi explic asta, și-a trăit cea mai mare parte a vieții în dictatură, dar nu și-a dorit să poarte barbă, iar despre femei n-am vorbit niciodată, cum nici despre multe altele n-am vorbit.

Însă știu foarte precis că atunci când, în anii liceului, un milițian m-a oprit în gara din Arad, într-o zi de sâmbătă la amiază, și m-a trimis să mă rad, pentru că-mi crescuse barba și avea dreptul s-o facă, tata nici atunci nu mi-ar fi luat apărarea, chiar dacă ar fi fost de față. Nu l-ar fi înfruntat pe milițian, n-ar fi scos un cuvânt, ce drepturile omului, ce treabă privată, constituție, în vremea aceea nu se obișnuia să se invoce asemenea lucruri în România, nici nu mă puteam aștepta la așa ceva de la el, nu avea gesturi eroice, cel puțin față de mine. N-ar fi spus, tovarășe milițian, ăsta e băiatul meu, o să-l duc eu la frizer sau o să-l rad cu mâna mea. Asta ar putea însemna și că încercă să compenseze educația omisă la timpul potrivit, despre asta e vorba, în definitiv, copilul e needucat, îi stă scris pe față. Nu-i bine să atragem atenția autorității asupra noastră din pricina unui adolescent cu față neîngrijită și, de altfel, în cazul acesta, autoritatea are dreptate, tunsoare regulamentară mai presus de orice. Nu trebuie să se deducă de aici că la vremea aceea l-aș fi considerat pe tata un laș, și nici nu e, deși în tinerețe l-au învățat temeinic să-i fie frică. Ulterior putea să spună, desigur, măcar atât: curva ei de viață; sau: fute-l-ar Dumnezeu! În tinerețe a fost teolog reformat, putea avea habar ce să spună, avea toate motivele să urască regimul, deși n-a fost niciodată pastor, poate nici n-a crezut în Dumnezeu. Dar atâta

lucru putea să știe că milițianul abuzează de putere, măcar mie putea să-mi spună cu încredere că el știe asta, chiar și dacă ar fi fost numai între noi. Dar nu, din cauza mea și pentru mine n-a făcut-o nici ulterior. Nici eu nu i-am povestit atunci că am scăpat trenul din cauza milițianului, atunci și-n alte dăți, numai ulterior i-am spus și eu de ce am barbă – tot ulterior. N-avea rost să vorbim despre asta, în definitiv eu l-am provocat atunci, în 1984, pe cel ce avea în pază statul român și pe oamenii cu fața îngrijită.

Așa comunicam de cele mai multe ori. N-aș putea spune că stăteam de vorbă, el nu vorbea niciodată cu nimeni, sau dacă da, atunci nu în prezența mea. Nici eu nu-s un vorbăreț, mai degrabă o țin una și bună, spun ce mi-e pe limbă de când am învățat să vorbesc cursiv. N-a fost deloc simplu. Nu știu ce crede despre celelalte propoziții ale nuvelei mele, nu știu nici dacă mă așteptam să aibă o părere proprie, literară sau paternală. Ar fi fost plăcut, desigur, sau probabil. Dar e posibil și să mă fi bucurat că nu are, sau m-am împăcat, cel puțin, cu gândul, pentru că tatăl meu nu avea, se pare, părere personală despre nimic, doar referințe mai mult sau mai puțin fidele, te poți obișnui și cu asta. Dacă avea totuși o părere, n-o exprima, îți reamintea ulterior că el știa încă de pe-atunci, dar nu mai spunea când și ce anume, sentința lui era, de regulă, dezolantă...

Despre barba mea a crezut mereu ce-a crezut și milițianul de la gară, care a fost pensionat de-atunci, dar părerea tatălui meu nu se poate pensiona sau revoca. Stau pe o scenă alături de Markó Béla¹, tata nu vede la televizor decât cravata vicepremierului României, cât este el de corect îmbrăcat. Atât vede din mine, atât îmi spune că a văzut. Să tot fi fost de vreo patruzeci de ani atunci, dacă nu mai mult. N-a citit poeziile lui Markó, i-a auzit probabil discursurile, tot la televizor, nu-i vede nici barba, îi vede numai cravata și știe că el este, de fapt,

¹ Important poet maghiar din Transilvania, foarte cunoscut politician, fost președinte al UDMR și vicepremier al României.

Principele, dacă tot trăim aici, dacă a trebuit să se mute din pricina mea aici, lângă Târgu-Mureș, în Transilvania, pentru că n-am fost în stare să-mi cumpăr cu propriile puteri o locuință și să pun bazele unei existențe sigure. Deși bărbatul n-are altă treabă decât să-și dobândească o proprietate, dacă nu are, și s-o sporească, dacă are deja, să-și întrețină familia. În realitate, numai mama a vrut cu orice preț mutarea lor în Transilvania, după ce nu le-a mai rămas nicio rudă în Chișineu, unde au trăit până atunci, și între timp și-au dat seama că nu mă voi întoarce acolo niciodată, m-am aranjat totuși cât de cât aici, unde mă aflu. Iar mama a decis că, după atâția ani, să tot fie vreo treizeci, vrea să-și recapete cu orice preț unicul fiu, chiar dacă trebuie să se mute, să pună baze noi, chiar și-atunci. Complică oarecum situația faptul că tata e profund maghiar, nici nu înțelege cum ar putea fi cineva altfel, ce înseamnă aia? Pe români, pe nemți, pe țigani îi înțelege cât de cât, dar pe ardeleni nu, iar când e vorba de secui, dă din mână a lehamite, pentru el toată treaba e istorie sau confuzie. Tata are o problemă cu lucrurile greu precizabile, lui i-ar plăcea să existe un sistem de reguli pe care să le respectăm, să trăim toți în conformitate cu ele.

Toată viața lui a trăit în România, niciodată nu s-a simțit sau considerat ardelean, deși a fost student la Cluj, și nu înțelege de ce-l numesc, din anii optzeci, maghiarii din Gyula ardelean, deși el e din Adea sau din Chișineu – arădean, de dragul celor mai neștiutori. Vorbește aceeași limbă cu maghiarii din partea cealaltă a graniței, deși pronunția i-a fost șlefuită de școală și de facultate, vorbește și românește cu același accent ca și românii din Gyula, asta a învățat-o în copilărie, atunci asta era încă dialectul dominant al limbii române în zonă. Adică înțelege situația, știe de ce stau așa lucrurile, din ce se compun, dar simte că e profund jignitor, e atât de umilitor că nici nu merită să discuți despre asta. Iar Transilvania este pentru el o lume dezamăgitoare, ca și pentru cei mai mulți turiști maghiari, după ce li se șterge de pe ochelarii de soare praful

potecii stelare și realitatea se lasă văzută. Mama e, firește, ardeleană și secuiancă.

Când vrea să exprime o părere despre mersul lumii, tata citește, de obicei, câteva propoziții din cotidianul aflat la îndemână. E nervos dacă nu găsește ceea ce își închipuie, e revoltătoare dezordinea asta. Mama pune totul la locul lui, tata nimic, niciodată, și când caută ceva, o întreabă pe mama: unde l-ai pus iar? Dacă vrea să vorbească despre cultivarea viței-de-vie sau despre fermentarea și păstrarea vinurilor, atunci îi poate fi de ajutor și vreun număr din „Kertészet és Szőlészet”¹ de-acum zece sau douăzeci de ani, una dintre rarele publicații din Ungaria de la sfârșitul anilor optzeci la care autoritățile române îți permiteau să te abonezi, apoi nici la asta, dar colecțiile legate cu sfoară umplu în întregime lada unui recamier, iar câteva legături încă se află la îndemână. Caută îndelung articolul potrivit, soiuri de struguri, altoiuri, unelte, soluții, vinul are suflet ca și omul, aici putem avea îndoieli, alcoolul în schimb e diavolul însuși, spune mama. Tata e un vinificator împătimit, o dată sau de două ori a și reușit să obțină un vin alb foarte bun, iar o dată un oțet de excepție. Am băut și vinul altor ani, dar nimeni nu-și mai amintește cum a fost. În grădina noastră din Chișineu se face orice, tot ce-i necesar la bucătărie, morcovi, ceapă roșie, țelină, pătrunjel și verdețuri, roșii și ardei, avem zmeură, coacăze, mere și piersici, prune nobile, caise, josta, chiar și un brad secuiesc a crescut sub cerul câmpiei, dar e un ținut neprielnic cultivării viței-de-vie, iar pământul negru al grădinii noastre chiar deloc. Pe tata nu-l interesează asta, el n-are cum să schimbe solul și clima, și de altfel mama s-a ocupat la vremea respectivă de locul de casă, tot ea a vrut și casă, ca și multe altele, deși toată viața și-ar fi dorit să trăiască la oraș, sus la unul din multele etaje, ca să nu trebuiască să lucreze atâta, cum spune, pentru că la oraș omul se întoarce de la

¹ În traducere, *Horticultură și Viticultură*, revistă de specialitate din Ungaria cu apariție din 1951.

muncă și dă drumul la televizor. Lui taică-meu îi place să citească, nu să se ocupe de grădinărit, de viticultură sau gospodărie, bea puțin și ocazional, niciodată atât de mult încât să-și creadă visele sau să viseze ceva incredibil, ne deosebim și în asta. Poate calcula cu precizie ce preț are un pahar de vin, și costă mai puțin decât dacă l-am cumpăra de la prăvălie, multă vreme abia dacă se putea cumpăra în România vin băubil, suntem pretențioși, și de altfel lui îi place vinul alb, mie cel roșu, evident. Cu vinul propriu economisim bani, așa sună teoria lui, expusă cândva. Nu-mi mai amintesc dacă a vrut să se laude sau își scuza poșirca, reușită neașteptat de bine atunci, dar. Dacă nu cultivăm viță, nu bem nici vin, tot atâția bani am economisi, sau mai mulți, spun eu, pentru că tocmai am chef de ceartă. După părerea mamei, e păcat de fiecare lovitură de sapă pentru a face vin, în treaba asta e fundamentalistă, acolo de unde se trage ea, în acel colțișor al Ținutului secuiesc, vița-de-vie e cunoscută numai din literatură, deși asta e o exagerare răutăcioasă, este, în schimb, antialcoolică, își făcea griji pentru mine, ceea ce, cum s-a vădit ulterior, nu era lipsit de temei, dar a început prea devreme îngrijorarea ei, multă vreme nici n-am înțeles la ce se referea retorica asta.

Răspunsul la întrebarea dacă avem de câștigat sau de pierdut prin munca făcută în gospodărie de noi înșine, cu propriile mâini, a născut o dispută care a durat ani la rând, cu schimburi de cuvinte întotdeauna pârjolitoare, iritante. Le spun în zadar că dacă ceea ce contează e câștigul, atunci să-i turnăm vecinului trotuarul și să-l punem să ni-l plătească, sau să vindem vinul, de pildă, deși asta nu i-ar plăcea decât mamei, sau măcar să ne abținem să sumarism surplusul. După părerea tatălui meu sunt marxist, în gura lui e un cuvânt egal cu o înjurătură, deși eu nu insist să mă plătească pentru munca mea, vreau numai să recunoască, pur și simplu, că ne-am ales cu un trotuar, nu cu plata zidarului, că suntem mai bogați cu vinul, nu cu prețul lui. El crede că fiul este obligat să lucreze pentru tatăl său, din asta provine surplusul, pentru noi înșine lucrăm

pe gratis. Și-n plus, am tot ce-mi trebuie, dar eu nu înțeleg de ce trebuie să lucrăm pentru noi fără plată, mai cu seamă că avem tot ce ne trebuie. Sunt cumva dator sau așa-i obiceiul? Cine suntem noi, de fapt? Înțeleg rostul muncii, trebuie să facem tot ce se ivește, deși mie, în opoziție cu mama, nu-mi place să lucrez, nu trebuie să-mi ocup neconținut timpul cu ceva, dimpotrivă, vreau să termin cât mai repede, ca și tata, dar gratuitatea n-o înțeleg, cum intră în socoteli? Tata înțelege, dar nu-i dispus să-mi explice, pentru că asta ar duce la controverse, ar trebui să argumenteze. Sigur sunt marxist, mă irită să fiu pus la muncă, mai ales dacă mi se aduce la cunoștință caracterul ei gratuit. Mamei îi vine să urce pe pereți din pricina acestor schimburi de cuvinte, pentru ea pacea e mai importantă decât orice și evită de fiecare dată conflictul, așa crede ea, dar dacă ne contrazicem și nu poate să ne reducă la tăcere, pleacă ofensată, ea are treabă.

În timpul liber al lui tata meșterim adesea câte ceva, la prima încercare, de cele mai multe ori, se prăbușește ceva sau iese strâmb, este vorba de lucruri a căror înfăptuire o iniția, de regulă, mama, tata se apuca să le facă, dar nu se descurca, le terminam eu sau ne chinuiam împreună. Magazie pentru lemne, coteț pentru găini, trotuar, gard, șopron, cele necesare în jurul casei, fără de care nu se poate trăi. Mie-mi place sfredelitul-cioplitul, măsuratul, planificatul, mă și pricep la multe lucruri, am frecventat un liceu industrial, am făcut tot felul de lucruri la fabrică, dar eu nu mă pricep decât superficial la toate și nu-mi place să mi se poruncească. Tata nu-i în stare să bată ca lumea nici măcar un cui, chestia asta și șurubul cu filetul stricat ți-aduc printre bărbați un blam cum e șorțul pentru fotbalist. Și-a petrecut viața la birou; stângaci prin naștere, l-au deprins să folosească dreapta, bulversându-i astfel coordonarea mișcărilor, însă e extrem de pretențios, nu există vreun lucru care să-l satisfacă. În comparație cu asta, eu sunt superficial, oricum nu va ieși bine nimic, pot să mă și rup de șale. Caracterul său cumpătat mai-mai că trece în zgârcenie, din capul locului e

păcat de materialul folosit, pentru fier, scânduri, cuie, șuruburi, ciment, toate costă bani, sunt scumpe sau greu de obținut, uneltele, sculele sunt și ele primitive, cele mai ieftine, din cât se poate, iar dacă avem două de același fel, o folosim pe cea mai uzată. În realitate, tata nu-i zgârcit, nu-i nici neîndemânatic, ci doar nesigur, despre toate faptele și cuvintele sale s-a dovedit deja că sunt rele, caduce sau ar putea deveni. Toată viața noastră e o cârpăceală, o improvizatie, șirul acelor momente cu gust amar, când îmi dau seama că am început să tai scândura unde nu trebuia, dar deja-i totuna, vom adapta totul la această scândură prost măsurată. Întotdeauna ne dăm seama prea târziu, când nu se mai poate face nimic, dar dacă tot am tăiat-o, n-o aruncăm, o adăugim, o completăm, o legăm așa cum se poate, cu sârmă, folie, adeziv rapid, *cârpăcim*. Tu însuți, doamne, dacă n-ai slujitor! Întotdeauna, totul e neterminat, stângaci, improvizat. Tata stă cu metrul, cu ferăstrăul sau cu bolobocul la îndemână, își îndreaptă ochelarii și cugetă. De regulă, arată ca un intelectual scăpat din tabăra de reeducare, totdeauna trebuie să cumpănească îndelung ce-i voie, ce trebuie și ce-i interzis. Cel mai mult se frământă pe de ce, că de ce-i trebuie lui să facă, cu bereta trasă pe cap, ceva la ce nu se pricepe, ceva ce va fi un eșec, face nervi, se va rupe, se va crăpa, se va-ndoi, se va prăbuși. Timp are, desigur, pentru asta, sfârșitul de săptămână, concediul, sărbătorile oficiale, cel mult o să ne plictisim că timpul trece greu, va începe cât de curând un meci de fotbal, dar poate fi și de handbal sau de hochei, atletism, sărituri cu schiurile, deci trebuie să te grăbești totuși. Îndată va fi gata prânzul, ăsta-i lucrul cel mai important, pentru asta se face, de fapt, totul, ca să putem lua prânzul, mama crede că singura muncă adevărată e cea pe care o face ea, tot restul e hobby, petrecere a timpului, dar dacă n-o încurcăm pe ea, atunci e bine, deși am putea s-o ajutăm, ar fi mult mai bine. Măsurăm de două ori, tăiem o dată, spune zicala, dar noi măsurăm de trei ori, o dată înainte de a tăia, de două ori după, ca să ne convingem că am stricat-o și de data asta. Partea bună

e cu nu avem mașini, deși tata visează și face planuri, o să facă rost cu timpul de un circular, dar de acesta mă tem eu, într-adevăr e periculos.

Nu-i de mirare că mama se bucura cel mai mult când putea să cheme vreun coleg priceput de la atelier sau pe vreun vecin, să coste cât o costa, dar nu bricolăm noi, nu ne punem în pericol integritatea corporală, nu se pierde material, scule, nu ne ciondănim pe de ce și cum, și-n plus totul era de parcă mama ar fi rezolvat lucrurile, de parcă ea ar fi făcut totul. De regulă, meșterul avea întotdeauna timp tocmai când tata nu era acasă, lucra repede, ca uns, scump sau ieftin, azi nu mai are importanță. Tata ar fi trebuit să se bucure că iar s-a mai făcut ceva, dar nu se bucura, găsea de îndată ceva de reproșat, gardul era prost făcut, trotuarul, șopronul, și totul, de fapt, și după ani de zile putea să arate un șir de hibe. Ce gândeau vecinele în tot acest timp n-avea importanță, ziceam noi. Noi cunoaștem cu precizie adevărul. Apoi s-a văzut că degeaba știm, degeaba știe toată lumea, dacă ciubucarii sunt dispuși să facă orice numai în timpul programului de lucru, și știm degeaba că bârfa e numai bârfă și că-i vine ușor celui ce nu se duce la lucru. Bârfa e mare doamnă. Vine la noi un fel de instalator, iarăși înainte de amiază.

Mama s-a considerat pe ea însăși capul familiei, deși n-a exprimat asta niciodată în această formă, și totuși trebuia să fie totul cum voia ea, pentru ea era ceva firesc, de fapt despre ea este vorba în toate, deși ea crede că face totul pentru noi, se sacrifică pentru noi. Dacă lucrurile nu-s cele pe care le vrea ea și așa cum le vrea, mai întâi ne comunică apăsător, apoi repetă că dacă nu ne supunem, atunci se apucă ea să facă, trage, smucește, izbește: mama cu lopata, cazmaua, securea, cleștele, cheia tubulară e o privesc de zile mari, stâlp de gard, trotuar, butuc, butelie de gaz, mama e ineputabilă. Apoi o să i se facă rău, finalul e întotdeauna o criză de fiere, uneori se pregătește săptămâni întregi pentru ea, pentru că nu poate fi întotdeauna cum vrea ea, nu s-ar putea nici dacă noi ne-am sacrifica cu totul în interesul ei. Și totuși, cel mai rău e când se împotrivesc la ceva,